

Марина Юрївна Сидіч,

аспірантка,

ORCID 0009-0005-9646-9835

e-mail: sydych.m.u@gmail.com

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ЕКСПОРТНИХ ТА ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Постановка проблеми. Облік і контроль експортних та імпорتنних операцій є критично важливими для забезпечення фінансової прозорості та економічної безпеки підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки нормативно-правове регулювання цих процесів набуває особливого значення, оскільки воно забезпечує відповідність міжнародним стандартам, мінімізацію ризиків та ефективне управління зовнішньоторговельними операціями.

Значний вплив на облік та контроль експортних та імпорتنних операцій мають міжнародні стандарти фінансової звітності, зокрема Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS), а також національне законодавство. Зміни у митному, податковому та валютному регулюванні безпосередньо впливають на бухгалтерський облік таких операцій, вимагаючи від підприємств оперативної адаптації до нових норм та вимог.

В Україні останні законодавчі зміни щодо митного регулювання та валютного нагляду зумовили необхідність удосконалення підходів до бухгалтерського обліку зовнішньоекономічних операцій. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України №314 від 18 березня 2022 року [1] спрощує процедури ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану, що впливає на облік експортних та імпорتنних операцій.

На практичному рівні ефективний контроль експортних та імпорتنних операцій є важливим для запобігання фінансовим порушенням, таким як ухилення від оподаткування, зниження митної вартості товарів та порушення валютного законодавства. У контексті розширення міжнародного співробітництва підприємства стикаються з необхідністю дотримання стандартів прозорості та корпоративного управління, що підвищує актуальність дослідження нормативно-правового забезпечення цих процесів.

Таким чином, аналіз нормативно-правового регулювання обліку та контролю експортних та імпорتنних операцій є необхідним як з наукової точки зору, так і для забезпечення фінансової стабільності суб'єктів господарювання, що беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Облік та контроль експортних та імпорتنних операцій досліджуються в контексті адаптації національних стандартів до міжнародних вимог, ефективності державного регулювання та цифровізації фінансових процесів. М. Плекан та В. Мартинюк [2] аналізують зміни у законодавстві щодо оподаткування експортних та імпорتنних операцій під час воєнного стану, наголошуючи на викликах, пов'язаних із валютним контролем. О. Радова [3] досліджує проблеми гармонізації бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами, акцентуючи увагу на розбіжностях між МСФЗ та національними положеннями. В. Жук [4] розглядає стратегії впровадження МСФЗ в Україні, підкреслюючи переваги конвергенції національного та міжнародного обліку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг досліджень, залишаються невирішеними питання щодо впливу нещодавніх змін у валютному та митному регулюванні, цифровізації контролю зовнішньоекономічної діяльності та інтеграції автоматизованих систем моніторингу фінансових операцій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази, що регулює облік та контроль експортних та імпорتنних операцій в Україні, з урахуванням останніх змін, зокрема в умовах воєнного стану. У рамках дослідження передбачається оцінити відповідність національних стандартів бухгалтерського обліку вимогам МСФЗ та визначити основні розбіжності; проаналізувати вплив змін у митному, податковому та валютному законодавстві на облік та оподаткування експортних та імпорتنних операцій; дослідити можливості цифровізації облікових процесів та впровадження автоматизованих систем контролю у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Облік експортних та імпорتنних операцій є складовою частиною фінансової звітності підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Цей облік регулюється як міжнародними

© Видавець Інститут економіки промисловості НАН України, 2025

© Видавець ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка", 2025

стандартами, так і національними нормативно-правовими актами.

У міжнародній практиці облік експортних та імпорتنих операцій базується на Міжнародних стандартах фінансової звітності (IFRS).

Наприклад, *IFRS 15 «Виручка за договорами з клієнтами»* визначає принципи визнання виручки, що є критично важливим при обліку експортних операцій. Даний стандарт встановлює п'ятиетапну модель визнання виручки, яка включає: ідентифікацію договору з клієнтом, визначення зобов'язань щодо виконання, встановлення ціни операції, розподіл ціни операції на зобов'язання щодо виконання та визнання виручки при виконанні зобов'язань [5].

IFRS 9 «Фінансові інструменти» [6] регулює класифікацію, оцінку та облік фінансових активів і зобов'язань, що є важливим при розрахунках з іноземними контрагентами. Стандарт передбачає три категорії оцінки фінансових активів: за амортизованою вартістю, за справедливою вартістю з відображенням змін через інший сукупний дохід та за справедливою вартістю з відображенням змін через прибуток або збиток. Вибір категорії залежить від бізнес-моделі підприємства та характеристик грошових потоків за фінансовим інструментом.

В Україні облік експортних та імпорتنих операцій регулюється національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та іншими нормативно-правовими актами, основні з яких представлені в табл. 1.

Таблиця 1. Основні нормативно-правові акти щодо обліку експортних та імпорتنих операцій в Україні

Нормативний акт	Ключові положення
П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	Регламентує порядок обліку курсових різниць, механізм перерахунку операцій в іноземній валюті.
Податковий кодекс України (2010, із змінами)	Регулює порядок оподаткування експортних та імпорتنих операцій, визначає особливості застосування ПДВ та податку на прибуток у міжнародних операціях.
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991, із змінами)	Визначає принципи державного регулювання зовнішньоекономічних операцій, права та обов'язки суб'єктів господарювання.
Постанова Кабінету Міністрів України №314 (18.03.2022)	Спрощення процедур зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану.
Митний кодекс України (2012, із змінами)	Визначає митні процедури, порядок декларування товарів, механізм митного контролю та оформлення експортних та імпорتنих операцій.
Закон України «Про валюту і валютні операції» (2018)	Регулює порядок здійснення валютних операцій, встановлює вимоги до валютного контролю та граничні строки розрахунків.
Постанова НБУ №5 (02.01.2019) втратила чинність з 1 липня 2024 р.	Визначає граничні строки розрахунків за експортними та імпортними контрактами, механізм валютного нагляду.
Постанова Кабінету Міністрів України №236 (09.03.2022)	Вносить зміни до митних процедур, передбачає тимчасове звільнення від сплати митних платежів на імпорту критичних товарів.

Джерело: сформовано автором

Розглянемо ці нормативні документи більш детально.

П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [7] визначає порядок обліку операцій в іноземній валюті та курсових різниць, що виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Згідно з цим стандартом, операції в іноземній валюті при первісному визнанні відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті за курсом НБУ на дату здійснення операції. Курсові різниці, що виникають при перерахунку монетарних статей, відображаються у складі фінансових результатів.

Податковий кодекс України [8] регулює питання оподаткування експортних та імпорتنих операцій. Зокрема, стаття 185 визначає, що об'єктом оподаткування ПДВ є операції з постачання товарів та послуг на митній території України, а також ввезення товарів на митну територію України. Ставка ПДВ для операцій з експорту товарів становить 0%, що стимулює вітчизняних виробників до виходу на зовнішні ринки.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлює правові основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності, включаючи експортні та імпорتنі операції. Цей закон визначає принципи державного регулювання, права та обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також засади укладання та виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [9].

У зв'язку з воєнним станом в Україні, уряд прийняв *Постанову Кабінету Міністрів України №314 від 18 березня 2022 року*, яка спрямована на спрощення процедур ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану. Ця постанова передбачає спрощення процедур ліцензування та отримання дозвільних документів для суб'єктів господарювання, що здійснюють експортні та імпорتنі операції, з метою забезпечення безперебійного постачання товарів та послуг [10].

Облік експортних та імпорتنих операцій значною мірою залежить від митного та валютного регулювання, яке здійснюється державними органами. Основними регуляторами цих процесів в Україні є

Державна митна служба України та Національний банк України (НБУ), які контролюють дотримання законодавчих норм щодо переміщення товарів та валютних розрахунків відповідно.

Митний кодекс України є основним нормативним актом, що регулює митні процедури та їхній вплив на облік експортних та імпорتنних операцій. Він визначає механізми митного оформлення товарів, порядок визначення митної вартості та сплати митних платежів [11]. Важливим аспектом є документальне оформлення товарів, що імпортуються або експортуються, оскільки правильне заповнення митної декларації впливає на коректність бухгалтерського обліку.

На практиці це означає, що кожна операція з експорту чи імпорту потребує відповідного документального підтвердження, яке включає:

- митну декларацію (МД-2 або МД-3);
- договір купівлі-продажу (зовнішньоекономічний контракт);
- інвойс (рахунок-фактуру);
- транспортні документи (накладні CMR, коносаменти);
- сертифікати походження та якості товарів.

Водночас валютне регулювання відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності зовнішньоекономічної діяльності. Основним законодавчим актом, який регулює валютні операції в Україні, є *Закон України «Про валюту і валютні операції»* [12], ухвалений у 2018 році. Цей закон скасував систему обов'язкової реєстрації валютних

контрактів та дозволив суб'єктам господарювання більш гнучко використовувати валютні рахунки.

Проте контроль за дотриманням валютного законодавства залишається важливим напрямом державної політики. Наприклад, Національний банк України встановлює граничні строки розрахунків за експортними та імпортними контрактами, що на даний момент становлять 180 днів [13]. Це означає, що експортні операції мають бути завершені в цей строк, інакше на підприємство можуть бути накладені штрафні санкції.

З практичної точки зору, валютний контроль має такі основні впливи на облік експортних та імпорتنних операцій:

- вимоги до правильного відображення курсових різниць у бухгалтерському обліку;
- необхідність ведення аналітичного обліку валютних операцій;
- контроль за відповідністю платежів валютним контрактам.

Тому інтеграція митного та валютного регулювання у бухгалтерський облік є важливим етапом формування достовірної фінансової звітності.

У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року, український уряд ухвалив низку нормативно-правових актів, спрямованих на спрощення зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Основні нормативні акти, що регламентують ці зміни, подані в табл. 2.

Таблиця 2. Спрощення митних процедур у період воєнного стану

Нормативний акт	Основні положення
Постанова Кабінету Міністрів України №314 (18.03.2022) [10]	Спрощення процедур реєстрації підприємств, зменшення адміністративного навантаження на бізнес.
Постанова Кабінету Міністрів України №236 (09.03.2022) [14]	Тимчасове скасування митних платежів на критично важливі товари, що прискорило їхній імпорт.
Постанова НБУ №18 (24.02.2022) [15]	Встановлення тимчасових обмежень на валютні операції, зокрема заборона виведення капіталу за кордон без спеціального дозволу.

Джерело: сформовано автором на основі [10, 14-15]

Запроваджені нормативно-правові заходи спрямовані на спрощення адміністративних процедур, що полегшує реєстрацію підприємств і знижує регуляторне навантаження на бізнес. Крім того, передбачено тимчасове скасування митних платежів на критично важливі товари, що дозволило прискорити їхній імпорт та забезпечити безперебійне постачання необхідної продукції. Додатково впроваджено валютні обмеження, спрямовані на захист фінансової системи, запобігання неконтрольованому відтоку капіталу та підтримку економічної стабільності. Таким чином, прийняті рішення комплексно сприяють адаптації економіки до кризових умов, забезпечуючи ефективність державного контролю та стабільність регуляторного середовища.

Зміни у валютному законодавстві суттєво вплинули на облік експортних та імпорتنних операцій. Зокрема, у 2023 році Національний банк України вніс корективи у систему валютного контролю, які пе-

редбачають спрощення вимог до валютного нагляду.

Дані зміни вплинули на облік валютних операцій, зокрема:

- підприємства отримали можливість більш вільно використовувати валютні рахунки;
- зменшилася кількість документів, необхідних для валютного контролю;
- зросла необхідність у правильному відображенні валютних операцій у фінансовій звітності.

Зміни у податковому регулюванні також вплинули на порядок обліку експортних та імпорتنних операцій. Зокрема, розширено перелік товарів, що оподатковуються за зниженими ставками ПДВ; спрощено адміністрування податку на прибуток підприємств у зовнішньоекономічній діяльності.

Усі ці нововведення створюють передумови для більш ефективного та прозорого обліку зовнішньоекономічних операцій. Таким чином, аналіз

нормативно-правового регулювання обліку експортних та імпорتنних операцій свідчить про динамічний розвиток законодавства, особливо в умовах воєнного стану. Попри позитивні зміни, залишається необхідність подальшого спрощення процедур обліку та інтеграції національних стандартів із міжнародними нормами.

Контроль експортних та імпорتنних операцій здійснюється на декількох рівнях: державному, податковому, митному та внутрішньому. Основними контролюючими органами є Державна митна служба України, Державна податкова служба та Національний банк України.

Основні проблеми контролю експортних та імпорتنних операцій включають:

- Високу регуляторну складність, адже часті зміни законодавства створюють труднощі для суб'єктів господарювання у дотриманні всіх вимог.
- Ризик ухилення від оподаткування через використання офшорних схем та зниження митної вартості товарів залишаються поширеними проблемами.
- Недостатню інтеграцію електронних систем. Відсутність єдиної цифрової платформи ускладнює обмін інформацією між податковими та митними органами.

Перспективним напрямком удосконалення контролю є впровадження електронного документообігу та автоматизованих систем моніторингу зовнішньоекономічних операцій, що відповідає міжнародним рекомендаціям.

Гармонізація національної системи обліку з міжнародними стандартами є важливою умовою для підвищення прозорості фінансової звітності та забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародних ринках. У світовій практиці фінансова звітність ґрунтується на Міжнародних стандартах фінансової звітності (IFRS), які містять чіткі вимоги щодо обліку експортних та імпорتنних операцій.

В Україні бухгалтерський облік ведеться згідно з П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», що потребує доопрацювання та узгодження з вимогами IAS 21 для коректного відображення операцій в іноземній валюті. Крім того, адаптація Податкового кодексу до міжнародних норм сприятиме уникненню подвійного оподаткування та залученню міжнародних інвесторів.

Одним із ключових напрямів реформування є впровадження цифрових технологій у систему обліку та контролю зовнішньоекономічних операцій. Впровадження єдиного електронного реєстру експортних та імпорتنних операцій дозволить:

- зменшити кількість паперових документів та прискорити їхнє оформлення;
- створити автоматизовану систему перевірки експортних та імпорتنних контрактів;
- унеможливити подвійну реєстрацію та махінації з митною вартістю товарів;

- покращити обмін інформацією між податковими, митними та фінансовими органами.

На міжнародному рівні Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) рекомендує запровадження цифрових платформ для контролю за зовнішньоторговельними операціями та обміну інформацією між країнами. Досвід країн ЄС свідчить, що використання митної інформаційної системи ICS2 значно покращує швидкість обробки митних декларацій та підвищує ефективність виявлення ризикових операцій.

В Україні вже здійснені перші кроки у напрямку цифровізації зовнішньоторговельних операцій, зокрема через створення Єдиного вікна міжнародної торгівлі та перехід на електронний документообіг у митних операціях. Проте, повноцінна інтеграція всіх державних систем та забезпечення автоматичного обміну даними між НБУ, митницею, ДПС та іншими органами потребує подальших удосконалень.

Автоматизація валютного контролю дозволить використовувати Big Data та штучний інтелект для аналізу ризиків у зовнішньоекономічних операціях. Наприклад, система AML (Anti-Money Laundering), що використовується в ЄС та США, дозволяє миттєво аналізувати транзакції та виявляти підозрілі операції.

Український Національний банк вже здійснює кроки в цьому напрямку, зокрема через запровадження електронної звітності з валютних операцій. Подальше впровадження автоматизованих алгоритмів моніторингу дозволить значно знизити кількість порушень валютного законодавства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження підтвердило, що нормативно-правове регулювання обліку та контролю експортних та імпорتنних операцій в Україні є складною та динамічною системою. Впровадження нових законодавчих ініціатив, зокрема спрощення митних процедур і вдосконалення валютного регулювання, сприяє ефективності зовнішньоекономічної діяльності, але потребує подальшого узгодження з міжнародними стандартами. Важливими напрямками вдосконалення залишаються цифровізація обліку, автоматизація фінансового контролю та гармонізація національних стандартів бухгалтерського обліку з МСФЗ.

Подальші дослідження мають зосередитися на оцінці впливу цифрових рішень на прозорість операцій, оптимізації податкового адміністрування та впровадженні сучасних технологій у валютний контроль. Актуальним залишається аналіз ефективності державного нагляду за дотриманням митного і податкового законодавства, особливо у боротьбі з ухиленням від сплати податків. Розвиток нормативної бази має забезпечувати відповідність глобальним стандартам фінансової звітності та контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2022 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/314-2022-p>
2. Плекан М. В., Мартинюк В. П. Особливості обліку та оподаткування експортних та імпорتنних операцій в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-30>
3. Радова О. В. Проблеми адаптації вітчизняної системи бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 786–790. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/133.pdf
4. Жук В. М. До проблем стратегії запровадження МСФЗ в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. № 10. С. 16–22. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/do-problem-strategii-zaprovadzheniya-msfz-v-ukraini.html>
5. IFRS 15: Revenue from Contracts with Customers. International Accounting Standards Board. 2014. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
6. IFRS 9: Financial Instruments. International Accounting Standards Board. 2014. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
7. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» : Наказ Міністерства фінансів України від 10 серп. 2000 р. № 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00>
8. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-17. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-12. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
10. Про деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2022 р. № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF>
11. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-17. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
12. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2473-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
13. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті : Постанова Національного банку України від 02 січ. 2019 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19>
14. Про внесення змін до деяких нормативних актів щодо митного оформлення в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 берез. 2022 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF>
15. Про заходи щодо забезпечення стабільності фінансової системи в умовах воєнного стану : Постанова Національного банку України від 24 лют. 2022 р. № 18. URL: <https://bank.gov.ua/ua/legislation/Regulations>

Надійшла до редакції 24.07.2025 р.

Прийнята до друку 28.08.2025 р.

REFERENCES

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, March 18.). Certain issues of ensuring business activity under martial law. Resolution No. 314. <https://zakon.rada.gov.ua/go/314-2022-p> [in Ukrainian].
2. Plekan, M. V., & Martyniuk, V. P. (2022). Peculiarities of accounting and taxation of export-import operations under wartime conditions. *Ekonomika ta suspilstvo*, 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-30> [in Ukrainian].
3. Radova, O. V. (2017). Problems of adapting the domestic accounting system to international standards. *Ekonomika i suspilstvo*, 10, 786–790. https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/133.pdf [in Ukrainian].
4. Zhuk, V. M. (2010). On the problems of IFRS implementation strategy in Ukraine. *Bukhhalterskyi oblik i audit*, 10, 16–22. <https://magazine.faaf.org.ua/do-problem-strategii-zaprovadzheniya-msfz-v-ukraini.html> [in Ukrainian].
5. International Accounting Standards Board. (2014). IFRS 15: Revenue from Contracts with Customers. IFRS Foundation. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
6. International Accounting Standards Board. (2014). IFRS 9: Financial Instruments. IFRS Foundation. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
7. Ministry of Finance of Ukraine. (2000, August 10). Regulation (standard) of accounting 21 “Effects of changes in exchange rates”. Order No. 193. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, December 2). Tax Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 2755-17. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991, April 16). On Foreign Economic Activity. Law of Ukraine No. 959-12. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> [in Ukrainian].
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, March 18). Certain issues of ensuring business activity under martial law. Resolution No. 314. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012, March 13). Customs Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 4495-17. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2018, June 21). On Currency and Currency Operations. Law of Ukraine No. 2473-19. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> [in Ukrainian].
13. National Bank of Ukraine. (2019, January 2). On the approval of the Regulation on protective measures and the procedure for conducting certain foreign exchange transactions. Resolution No. 5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19> [in Ukrainian].
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, March 9). On amendments to some regulatory acts regarding customs clearance under martial law. Resolution No. 236. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].
15. National Bank of Ukraine. (2022, February 24). On measures to ensure the stability of the financial system under martial law. Resolution No. 18. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/legislation/Regulations> [in Ukrainian].

Received: 24.07.2025

Accepted: 28.08.2025

Сидіч М. Ю. Аналіз нормативно-правового регулювання обліку і контролю експортних та імпорتنних операцій

У статті ґрунтовно обґрунтовано актуальність нормативно-правового регулювання обліку та контролю експортних та імпорتنних операцій в Україні в умовах євроінтеграції та глобалізації економіки. Підкреслено, що ефективне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є критично важливим для забезпечення економічної безпеки держави, сприяння розвитку міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Проведено детальний аналіз чинної законодавчої бази, яка регулює облік та контроль експортних та імпорتنних операцій. Розглянуто положення Податкового кодексу України, що стосуються оподаткування зовнішньоекономічних операцій, зокрема питання визначення бази оподаткування, застосування ставок податку та податкового звітування. Особливу увагу приділено аналізу Митного кодексу України, який регламентує порядок здійснення митного контролю, декларування товарів, інші аспекти митного оформлення. Досліджено нормативні акти Національного банку України, що встановлюють вимоги до валютного контролю, зокрема порядок здійснення валютних операцій, ліміти на переказ валюти за кордон та звітність щодо валютних операцій.

Окремо проаналізовано міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та їх значення для гармонізації національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними вимогами. Виявлено проблеми, що виникають у процесі застосування МСФЗ українськими підприємствами, зокрема питання методологічних розбіжностей між національними стандартами та МСФЗ, недостатній рівень кваліфікації фахівців та необхідність адаптації програмного забезпечення.

Досліджено вплив змін у митному та валютному регулюванні на облік зовнішньоекономічної діяльності. Наведено конкретні приклади того, як зміни в законодавстві впливають на порядок відображення операцій в бухгалтерському обліку, зокрема на облік доходів та витрат, формування собівартості продукції та визначення фінансового результату. Розглянуто перспективи цифровізації процесів обліку та автоматизації фінансового контролю. Проаналізовано можливості використання сучасних інформаційних технологій, таких як електронний документообіг, хмарні технології та системи інтелектуального аналізу даних, для підвищення ефективності обліку та контролю зовнішньоекономічної діяльності.

Запропоновано конкретні напрями вдосконалення нормативного регулювання з метою підвищення прозорості та ефективності державного нагляду у сфері зовнішньої торгівлі. Серед них: удосконалення механізмів валютного контролю, зокрема шляхом спрощення процедур та розширення можливостей для здійснення валютних операцій онлайн; гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності; стимулювання впровадження цифрових технологій в облік та контроль зовнішньоекономічної діяльності; посилення державного нагляду за дотриманням митного та податкового законодавства, зокрема шляхом використання сучасних методів аналізу ризиків та протидії ухиленню від сплати податків.

Зроблено висновок, що вдосконалення нормативно-правового регулювання обліку та контролю експортних та імпорتنних операцій є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності українських підприємств будь якої величини та напрямку на міжнародних ринках та забезпечення економічної безпеки держави.

Ключові слова: нормативне регулювання, облік експортних та імпорتنних операцій, валютний контроль, митне адміністрування, міжнародні стандарти, цифровізація, фінансовий контроль.

Sydich M. Yu. Analysis of regulatory and legal framework for accounting and control of export and import operations

The article thoroughly substantiates the relevance of regulatory and legal frameworks governing the accounting and control of export and import operations in Ukraine within the context of European integration and economic globalization. It emphasizes that effective regulation of foreign economic activity is critically important for ensuring the state's economic security, facilitating the development of international trade, and attracting foreign investment into Ukraine's economy.

A detailed analysis of the current legislative base regulating the accounting and control of export and import operations was conducted. The provisions of the Tax Code of Ukraine concerning the taxation of foreign economic operations, including issues of tax base determination, tax rate application, and tax reporting, were reviewed. Particular attention was paid to the analysis of the Customs Code of Ukraine, which regulates customs control procedures, goods declaration, and other aspects of customs clearance. The regulatory acts of the National Bank of Ukraine, establishing requirements for currency control, including the procedure for currency operations, limits on foreign currency transfers, and reporting on currency transactions, were also examined.

Separately, International Financial Reporting Standards (IFRS) and their significance for harmonizing the national accounting system with international requirements were analyzed. Problems arising in the process of applying IFRS by Ukrainian enterprises were identified, specifically methodological discrepancies between national standards and IFRS, insufficient qualification levels of specialists, and the necessity of adapting software.

The impact of changes in customs and currency regulation on the accounting of foreign economic activity was investigated. Concrete examples were provided illustrating how legislative changes affect the reflection of operations in accounting, particularly concerning the accounting of income and expenses, cost of goods sold, and financial results. Prospects for digitization of accounting processes and automation of financial control were considered. The possibilities of using modern information technologies, such as electronic document management, cloud technologies, and intelligent data analysis systems, to enhance the efficiency of accounting and control of foreign economic activity were analyzed.

Specific directions for improving regulatory frameworks were proposed to enhance the transparency and effectiveness of state supervision in foreign trade. These include: improving currency control mechanisms, particularly by simplifying procedures and expanding opportunities for online currency operations; harmonizing national legislation with international standards, especially in the field of accounting and financial reporting; stimulating the implementation of digital technologies in the accounting and control of foreign economic activity; strengthening state supervision over compliance with customs and tax legislation, including through the use of modern risk analysis methods and combating tax evasion.

The conclusion states that the improvement of regulatory and legal frameworks for accounting and control of export and import operations is a crucial factor in increasing the competitiveness of Ukrainian enterprises of any size and direction in international markets and ensuring the economic security of the state.

Keywords: regulatory framework, accounting for export and import operations, currency control, customs administration, international standards, digitalization, financial control.